https://doi.org/10.54013/kk827a2

„Tähemõrsja" toimijaist ja (aeg)ruumist

Elu hoidva keskme poole

EVE RANDVERE

Kui inimese ja keskkonna suhted on keerulised, on mõtet vaadata ringi nende suhete mitmesuguste kajastuste, sealhulgas pärimuslike tekstide poole. Pärimustekstide ning keskkonna seoseid on käsitletud kohapärimuse põhjal (näiteks Päll 2022; Krull 2024; Heinapuu 2024; Hiiemäe 2025). Käesolevas kirjutises aga vaatlen ruumiga seonduva kajastusi jutustavas regilaulus „Tähemõrsja" laulutüübi näitel. Tähelepanu all on ruumi/keskkonna ja inimese suhe, liikumised ja muutumised, vastavad toimijad, ka mitteinimestest toimijad; põgusalt on esile toodud sarnaseid jooni tüüpides „Loomine" ja „Suur tamm", samuti soome-ugri mütoloogilises ruumis. Kasutatud on Juri Lotmani ja Tartu semiootikakoolkonna ning Algirdas Julien Greimasi mõistestikku, samuti Mihhail Bahtini kronotoobi ja metamorfoosi mõistet, mis vastastikku üksteist täiendavad, kattes kirjandusliku aegruumi, teoseruumi osad, teksti süvatasandi ja toimevõime ehk agentsuse.

Eesti rahvalaulude antoloogias on „Tähemõrsja" sündmustik kokku võetud nii: „Leitud kanast kasvab ilus neiu, keda nimetatakse „Salme neiuks" [---] neiule tulevad üksteise järel kosja päike, kuu ja täht; mõlemad esimesed saadab neiu nende muutlikkuse ja tujude tõttu tagasi, täht aga võetakse ta kindla meele pärast rõõmuga vastu" (ER II: XIV). „Tähemõrsjast" oli regilaulude andmebaasis (ERAB) 2026. aasta mais 324 teisendit, nende hulgas nii suhteliselt lühikesi katkeid kui ka 250 reani ulatuvaid arendusi. Andmebaasi vanim teisend on üles kirjutatud aastal 1856, uusim aastal 1943, lisaks on käesolevasse töösse hõlmatud Friedrich Reinhold Kreutzwaldi 1828. aastal üles kirjutatud teisend.

Mõnevõrra ebatüüpiliselt käsitlen eriti laulu esimest poolt, tähemõrsja kasvamist. Seevastu kosilaste kirjeldusi ega etteheiteid päikesele-kuule siin vaadatud ei ole.[1] Hoolimata sellest, et käesolev kirjutis keskendub pigem ruumile ja tegelaste toimevõimele, olgu siiski mainitud mõni varasem käsitlus. Eduard Roos (1969) esitab põhjaliku ülevaate eelnevaist uurimustest, pakub välja onomastilisi argumente ja leiab, et müüdi ajendas juhtum, kui Kuuvalo-, Päeva- ja Tähe-nimelised mehed käisid kosjas Salmel, kes teisenditi oli Ilma-nimelise mehe tütar. Paul Alvre (1970) käsitleb Roosile vastuseks mõningaid kohanimesid. Jaan Kaplinski (1970) ei nõustu Roosiga: tema arvates ei ole „Tähemõrsja" ka didaktiline pulmalaul, pigem võiks see olla siirderiitusega seotud laul. Uku Masingu (2011 [1974]) käsitluse järgi ei taha eriline ja tõrges neiu abielluda auliste kosilastega ning abiellub näiliselt tühisevõitu olendiga.

[1] Uurimisühiku taseme määratlemisel kerkivad küsimused, millised tekstid on vaadeldavad ühe tekstina ja mida saab millega kõrvutada. Ühes ääres oleks vaade, et sama lauliku samal sündmusel esitatud sama laul on teistkordsel esitamisel ikkagi erinev: ajahetk, kogemus, miski on juba mõnevõrra teine. Teises ääres oleks vaade, et kõik maailma müüdid on omavahel võrreldavad. Siinne käsitlus võiks jääda nende kahe vaateviisi vahele.

Masing eristab tegevuse neli osa: peigmehed, taevasse tõstmine, koduigatsus ja koduskäimine, esitades sarnasusi paljudelt rahvastelt. Ka arvab Masing, et algselt oli tegu „Salveneiuga", kes kasvas aidas salves. Jaan Puhvel (1996) arvab, et Salme nimi on läti päritolu ning laulus esineb indoeuroopa-läti motiivistik. Felix Oinas (1994) vaidleb sellele vastu, tuues välja mitu argumenti eesti ja läti motiivistiku olemuslikust erinevusest. Oinas ei nõustu ka Kaplinski ega Roosiga ning toob ise esile, et oluline on rahvajutule iseloomulik kolmikkordamine, milles näiliselt tähtsusetuim saab ülesandega toime – ülesehitus, mida esineb teisteski regilauludes. Slavistina rõhutab Oinas slaavi pärimusega ühiseid elemente. Laulutüübi senise uurimise lugu näitab, et lähtuda saab rohkem või vähem tekstisisesest, soomeugrilisest, läänemeresoomelisest, mitut laadi indoeuroopalisest või laiemast vaatepunktist, kuid eri tausta ja vaateviisiga autorite kirjutised rikastavad kogupilti.

1. Ruum, aeg ja aegruum

1.1. Ruum

Tartu semiootikakoolkonna järgi on ruumisuhete mudel kultuuri üles ehitav keel nagu loomulik keelgi. Ruumisuhted peegeldavad inimestevahelisi suhteid ning aitavad mõtestada tegelikkust. Ruumisuhted kajastuvad ka kirjanduslikes tekstides: miski paikneb või toimub ülal või all, kaugel või lähedal ning võib sellega seoses olla hea või halb, väärtuslik või väärtusetu. Ruumis on piiriga eraldatud erinevate omadustega allruumid, igale allruumile vastavad tema elanikud, tegelased kuuluvad neile määratud ruumi juurde; takistused on tavaliselt koondatud piirile ja kujutavad endast piiri osa. (Lotman 2016 [1992]: 211–212, 2006 [1970]: 367–371)

Eri seisundis isikute liikumisteed saavad olla eri kujuga (Lotman 1990: 182). Tegelase sisemisele või välisele muutusele võib vastata ruumiline liikumine (Lotman 2016 [1992]: 212; Bahtin 1987: 73), samas saab ka teatud ruum soodustada teatud tegevust ja sündmusi. Nii võiks ruumigi mõtestada toimevõimelisena. Ettekujutus ruumist saab olla vähem või rohkem müüdiline. Mütoloogilisele ruumikäsitusele on omane pidevuse puudumine, müüdiline ruum koosneb pärisnimesid kandvatest üksikobjektidest, „lappidest", nii et „üleminek ühest *locus*'est teise võib toimuda väljaspool aega, [---] suvaliselt lüheneda või pikemaks venida võrreldes ajavooluga, mis kulgeb pärisnimedega tähistatud *locus*'tes. Teiselt poolt võib objekt uude kohta sattudes kaotada sideme oma eelmise seisundiga ja saada uueks objektiks (mõnel juhul võib kaasneda ka nimevahetus). Siit tuleneb mütoloogilisele ruumile iseloomulik võime modelleerida teisi, mitteruumilisi (semantilisi, väärtuselisi jne) suhteid." (Lotman, Uspenski 1999 [1973]: 195–196)

Madis Arukask (2003: 118) käsitleb regilaulu sündmuskohti stseenidena. Stseen on „kindla hinnangulise tagapõhja ja tähendusega ruumipunkt laulude kognitiivsel kaardil", mis seob jäigalt tegevuse ja toimumispaiga. Nende paikade hulgas on olulisemad kodu ning mets ja veekogud, aga ka ülailm ja allilm. Arukase valimi tekstides ei juhtu kodus õnnetusi ega toimu konflikte, peategelane saab seal vanematelt nõu

või lohutust mujal siginenud probleemidele. Kaugemal, metsas ja veekogu läheduses toimuvad aga intriigid, konfliktid, kõik kummaline. Isegi kui sündmustiku edasiviimiseks poleks vahet, kas nõu antakse kodus või metsas, on see alati seotud koduga (Arukask 2003: 115–118). See vastab Eesti talumaastiku ruumile, mida on mõtestatud ringidena: koduring talu ja taluõuega, pisut eemal korrashoitud karja- ja põllumaad, kaugemal võõramana mets ja meri (Paulson 1997 [1966]: 103).

1.2. Aeg

Müüt on allutatud tsüklilisele ajale, milles sündmustikujada surm – matuserituaal – matmine (sh tükeldamised ja kinnisesse ruumi paigutamised) – sünd (= taassünd) – õitseng – hääbumine – surm – uus sünd (= taassünd, uuekssaamine) võib alata mis tahes lülist ning iga episood aktualiseerib kogu ahela. Selles võivad sarnaneda päeva-, kuu- ja aastarituaalid, samuti võivad pulma- ja matuserituaalid olla isomorfsed. (Lotman, Mints 1991 [1981]: 321)

Bahtini (1987: 145) käsitlus on sarnane, sealjuures tsüklilist ajataju ennast määratleb ta negatiivse, ideoloogiliselt mitteviljakana (see pole kirjutamise aega ja kohta arvestades üllatav). Muidu on Bahtinil rahvaloomingu aeg loova töö ühine, tulevikku suunatud aeg, mille kulg ei hävita, vaid toob produktiivse kasvu, rohkenemise: külvatud viljaterast tekib palju uusi, üksiku ühiku surma tajutakse kui viljatera „surma" ehk uue külvina, hukkuv ühik ei ole isikustatud ega tervikust eraldatud. Üldisel tasandil hukku ja surma justkui ei olegi ning surm on lahutamatult seotud sünniga. Aeg rohkendab, samuti muudab kvaliteeti, toimub õitsemine, vilja küpsemine. (Bahtin 1987: 142–143)

1.3. Aegruum

Kirjandusteoses saab maailma aja ja ruumi mudeliks olla aegruum ehk kronotoop. Selle mõiste võttis kasutusele Bahtin, analüüsides kirjanduse arengut rahvaloomingust romaanini. Aegruum on aja ja ruumi hõlvamise viisina (Bahtin 1987: 45) tihedalt seotud žanriga: näiteks Tzvetan Todorovi (1995: 83) järgi ongi „aegruum" Bahtinil žanri sünonüüm (vt Bahtin 1987: 44). Lotman leiab, et Bahtinil tulenevad tegelaskujud, nende käitumine ja romaani süžeemehhanismid kronotoobi ühtedest või teistest vormidest (Lotman 1987: 12) – vastavalt aegruumi omadustele on teatud tegelased, sündmused ning põhjuslikkus võimalikud, teised mitte. Teose aegruumil saab olla rida omaduste kombinatsioone: Bahtin vaatleb monoliitsust–mittemonoliitsust; kaugust–lähedust, lõplikkust–lõpmatust, äravahetatavust–konkreetsust, kodusust–võõrust, juhuslikkuse eri toimimisviise, avaliku ja eraelu eri esitusviise. Aegruum saab tegelastele pakkuda või keelata sisemisi ja väliseid muutumisvõimalusi; keskkond ja ruum saavad tegevuses eri viisil ja määral osaleda või mitte. Eeposte lõplik, monoliitne ja suletud maailm (Bahtin 1987: 25, 34) on rahvaloomingule lähedane.[2]

[2] Vladimir Proppi (2023 [1928]) käsitletud imemuinasjutt on samuti teatud aegruum, millele omaseid seaduspärasusi muidugi esineb arvukalt ka mujal.

Rahvaloomingu aegruum on Bahtinil (1987: 142) teiste, käsitletavate aegruumide alus ning nagu ülalpool kirjeldatud, kätkeb see tsüklilisena elu ja surma ühtsust, elu aina uut taasteket läbi surma. Varauusaja kirjanduslikes aegruumides kandub elu-surma ühtsus karnevali ja groteski, kus on „vastuolulist ja kahepalgelist elutäiust, mis sisaldab endas eitust ja hävingut (vana surma) v a j a l i k u momendina, mida ei saa lahutada j a a t u s e s t, uue ja parema sündimisest" (Bahtin 1987: 204). Mõne veel hilisema renessansijärgse aegruumi puhul tõdeb Bahtin (1987: 203–204) elujaatava poole ärajäämist.[3] Vaadeldes Bahtini teostes nähtud eitust ja jaatust, surma ja sellele järgnevat elu taassündi, kasutab Jaan Undusk (1988: 710–711) määratlust „võidukas suhtelisus", pöörates niiviisi siiski tähelepanu Bahtini käsitluse elujaatavale poolele. Peeter Torop (2020) jagab aegruumi kolmeks tasandiks: 1) autori kontseptsiooni metafüüsiline, 2) sündmustiku topograafiline ja 3) tegelase sisemaailma psühholoogiline tasand. Esimene võimaldab teatud sündmustel ja protsessidel toimuda, teatud tegelastel, nii inimkujulistel kui ka muudel, toimijaina olemas olla ja tegutseda ning muutuda sisemiselt või ka väliselt. Kõik see toimub teose topograafilisel tasandil, mis ongi käesolevas analüüsis kesksel kohal.

2. Tegevus ja muutumised narratiivis

Järgnevalt vaatlen narratiivi Greimasi (1987: 53) põhjal, kelle teooria tugineb paljuski Claude Lévi-Straussile (ja mõlemad omakorda Vladimir Proppi (2023 [1928]) imemuinasjutu morfoloogiale), samuti draama valdkonnas kirjutatud Étienne Souriau (1950) funktsioonide-käsitlusele.

Narratiivi käigus asendub algolukord teistsuguse olukorraga. See toimub eri tasanditel. Narratiivi süvatasandil minnakse ühelt mõistelt jaatuse ja eituse kaudu teisele (Greimas, Courtés 1982: 308, 350), levinud näiteks on „elu, surm, mitteelu, mittesurm". Tihti on vaadeldavate kategooriate seas ka Lévi-Straussi jaoks olulised loodus ja kultuur, aga müüt saab samuti näiteks tegeleda korrastamatuse-korrastuse küsimustega (Bateson 2022 [1972]: 23). Sellise üleminekuga on võrreldav Lévi-Straussi (2012 [1958]: 120–121) kahe vastandpaari vahendamine-kooskõlastumine müüdi narratiivi käigus. Sarnaselt keskenduvad Elli-Kaija Köngas-Maranda ja Pierre Maranda (1971) vastuolule ning vahendajale-vahendamisele ja selle edule. Nende järgi saavad tekstis olla järgmised olukorrad: tekstis pole vastuolu (mudel 0); tekstis on vastuolu, seda ei püüta vahendada (mudel I); tehakse vahenduskatse, see ei õnnestu (mudel II); toimub edukas vahendamine, midagi juurde ei teki (mudel III); toimub edukas vahendamine, miski kasvab (mudel IV).

Pindmisel tasandil väljendub algolukorra teisenemine tegelaste kaudu, Greimas kasutab **aktori** ehk **toimija** mõistet. Toimijaks saavad olla eri isikud ja nähtused, ka ruum, sealhulgas Lotmani mõistes teose allruumid ning piiri takistusi pakkuvad

[3] Mis tähendust saab omistada sellele, kui ühiskond ei pea vajalikuks kujutada ühes või teises žanris elupoolt ning kas siin võiks olla seost ökoloogilistest ja materiaalsetest protsessidest lahutatud, väärtuspõhisuseta, abstraktsete märkide massilise levikuga (vrd Maran 2023), on laiem küsimus, mida praeguse teema raames käsitleda ei saa.

elemendid. Tegelased vastastikku omandavad ja kaotavad väärtusi, subjektide ja objektide omavahelised sidemed tekivad ja katkevad (Greimas, Courtés 1982: 350). Väärtuse hulka kuuluvad Greimasi järgi nii esemed kui ka hingeseisundid, lisaks sellele modaalsed väärtused: tahe, võime, teadmine, soov midagi teha (Greimas, Courtés 1982: 365). Hingeseisundid ja modaalsed väärtused kuuluksid Toropi (2020) mõistestikus tegelase psühholoogilisele tasandile. Kui teoses või üldse žanris tegelaste siseelu, psühholoogilist tasandit ei kirjeldata – see on regilaulu vanemas kihis tavaline olukord –, saab modaalsete väärtuste kohta oletusi teha tegevuse põhjal. Kui tegelane midagi teeb, on tal selleks võime, samuti on olemas süvatasandist tulenev tahe vastavaks muutuseks,[4] need kokku moodustavad toimevõime. Loo algolukorda teisendab nii tegelase tegu kui ka sisemine või väline muutumine. Tegevust edasi viiv sündmus saab olla kokkuleppelisem või võitluslikum: esimese puhul tegelaste vastastikune olukord muutub ettepaneku ja nõustumisega, teisel juhul pigem erimeelsuste väljendumise kaudu, jõuga, reeglite rikkumisena. Tegu on kahe poolusega, ka rahulikus mõttevahetuses sisaldub tahtmiste vastasseis, samas „kuuluvad mõlemad [---] ühte ja samasse intersubjektiivsuse kokkuleppelisse organiseeritusse" (Greimas, Courtés 1982: 205, 59), nende selgepiiriline eristamine ei ole alati võimalik ega vajalik. Käesolevas kirjutises vaadeldud materjal on pigem kokkuleppelise tegevustiku näide.

Üks tegevust edasi viiva sündmuse laad on metamorfoos, tegelase väline muundumine, mille käigus olend ise säilib, omandades uusi väärtusi ja atribuute, eelmisi kaotades või mitte. See on levinud rahvaloomingus ja mujalgi. Näidetena saab tuua Ovidiuse „Metamorfoosid" ja šamanistlikud teiseks olendiks muutumised. Soome-ugri mütoloogias jälitab mansi „Maa tekkimise püha jutu" peategelane Tarõg-Pees'-Nimalja-Sov vaenlast Paraparsehhit, pugedes järgemööda raudse kulli, jänese ja haugi nahka (Lintrop 2014: 237). Muundumisi on kiiremaid ja aeglasemaid, ajutisemaid ja püsivamaid. Metamorfoosiga võrreldav on Philippe Descola (2022) käsitlus animistlikust maailmanägemisviisist, mille järgi olenditel saab olla samasugune hing, kuid erinev keha. Ent arvestades animismi kirjelduses esile tõstetud aspekti, et igasse kehasse saab hing siseneda (Undusk 2003), võib järeldada, et erinevalt metamorfoosist hing pigem kujundab sellisel juhul keha ümber.

Bahtin (1987: 67–68) toob suure plaani metamorfoosi näitena Hesiodose kirjeldatud arengu kuldajast raudajani: selles muutub inimene koos teda ümbritseva maailma omadustega. Põhimõtteliselt osalevad Hesiodosel aegruumis inimese kõrval tegevuses toimijaina ka aastaajad, päevad ning vastavad ruumi- ja keskkonnamuutused. Väiksemate metamorfooside hulka kuulub teravilja ja viinapuu muutumise iga-aastane jada, milles looduse ja põlluharija elu ja muutumine on ühtne. Ka siinses artiklis käsitletavas materjalis saab näha aega kui toimijat. Hiljem muutus loodus elusündmuste osalisest tegevuskohaks, see toimus samaaegselt individuaalsete elujadade eraldumisega kollektiivsest ühtsusest (Bahtin 1987: 151). Ka aegruumi elujaatava poole ärajäämine kuulub samasse suundumusse.

[4] Põhimõtteliselt on siin, ühe või teise muutusesoovi kindlaks määrajaina Greimasi süvatasand ja Toropi aegruumi autori metafüüsiline tasand mõisteina üsna lähedased.

Muundumine on Bahtinil (1987: 61) seotud identsuse ehk samasuse küsimusega, sealjuures toimijalikuna saab näha nii võimet mitte muutuda ja endale kindlaks jääda kui ka suutlikkust metamorfoosi läbida. Metamorfoos on seotud taassünni ja ülestõusmisega ka isiku tasandil: „Narr ja loll – see on põrgus, surmaseisundis viibiva kuninga ja jumala metamorfoos" (Bahtin 1987: 106).

Metamorfoosi mõistet kattev, aga avaram on Greimasi transformatsiooni mõiste, mille alla kuuluvad kolme liiki nähtused: 1) tekstidevaheline transformatsioon (kuidas mingi motiiv erineb tekstiti); 2) tekstisisene transformatsioon samal tasandil, sealhulgas 2a) süvastruktuuris toimuv transformatsioon, mille puhul minnakse ühelt mõistelt jaatuse ja eituse kaudu teisele (tuntud „semiootiline ruut"); 2b) pindmisel, narratiivsel tasandil toimuv transformatsioon; 3) tekstisisene vertikaalne ehk süva- ja pindmise tasandi vahel toimuv transformatsioon. „Kui narratiivne diskursus on [---] „miski, mis juhtub" (s.o algusseisundist lõpp-punkti jõudmise trajektoor), siis transformatsiooni algoritm näitab selle trajektoori teed – diskursust kui transformatsioonide rida" (Greimas, Courtés 1982: 348). Metamorfoos kuulub selles jaotuses 2b alla, see on teise olendi omaduste ja modaalsuste saamine, eelnevaid omadusi kaotades või mitte.

3. „Tähemõrsja"

Regilaulutüüp „Tähemõrsja" (ERL, tüüp 5) on taevaste kosilaste motiivi abil selgesti piiritletud. Erineva alguse põhjal saab määratleda olulisemad teisendirühmad.

1. Tähemõrsja kasvab kellestki-millestki leitust vaka all. Seda kirjeldavad üle poole teisenditest, käesolevas kirjutises ongi eriti need tähelepanu all.

2. Kirjeldatakse neiu kasvu muul moel: neiu kasvab kui lill, siin on kasutatud ka „Kosjahobu söötmise" tüüpi (ERL, tüüp 2341); neiu kasvab salus või ohakate sees (need võiksid ehk olla seostatavad kasvuga taimest vaka all); väga ilusana; isa ainsa tütrena, samuti esineb „Kolme kätki" tüübi värsse (ERL, tüüp 1809).

3. Rõhuasetus on neiu olukorral kosilaste saabumise või kosjateate saamise ajal. Umbes 15 teisendis saadetakse kosjateade väljas olevale neiule: ta on karjas, metsas marjul, mäel uinununa või lillede sees (need võiks seostuda lille, taimena, taimede sees kasvamisega, moodustades sujuva ülemineku 2. ja 3. rühma vahel). Ka „Ilmaneiu" kasv ei ole motiivina sellest kuigi erinev. Ruumiliselt mõnevõrra sarnaselt, mäel olevale, vahel ehitud, tantsivale neiule, siis pigem Mari-nimelisele, tulevad taevakehad kosja. On ka muud laadi algust, näiteks võib neiu kiita vett tuues oma kaasavara (H I 8, 349/50 (7)).

4. Ligikaudu 60 teisendit algab kosjade või kosilaste kirjeldusega. Mõnel juhul ei saa 3. ja 4. rühma vahelist piiri väga täpselt tõmmata. Mõned teisendid algavad etteheiteist taevakehadele või ehtimisest.

Tüübi piiritlemisel tekib küsimus, kas seda saab samastada setu „Kureneiu" laulutüübiga, kus kündvast kurest või muust linnust kasvanud neiule tulevad kosja taevakehad (SL I: 483–499, nr 477–486). Arukask (2003: 17) ei nõustu kahe tüübi samastamisega, „kuivõrd suurt osa setu „Kureneiu" loost eesti laulud ei sisalda". Ruumilistest

ja toimijate võimalustest lähtuvalt saab esile tõsta kahe tüübi erinevuse ühte aspekti: kündvale kurele liitub mõnel korral ka „Kass kaevus" (ERL, tüüp 296), milles liikumine on kui peegelpildis. Tähemõrsja liigub üles taevasse, kure leidmise puhul võib vahel keegi (kass) sattuda ka kaevu, allapoole, maa alla. See paistab olevat just kure motiivi eripära, eristatud regilaulutüüpide liitumise tasandil „mittekureliku" päritoluga tegelase puhul seda pigem ei juhtu: kanast või linast kasvava neiu puhul järgneb taevase kosilase motiiv. Sündmust ei kanna otseselt sama tegelane, realistlikus võtmes kass ongi kass, samas mingis sügavamas kihis ja teises modaalsuses võiks teisenditi vihjata ka neiule.[5] Ruumilise liikumise või edaspidise saatuse võimaluste erinevus võiks rõhutada tüüpide erinevust. Kõrvutatuna võiksid need vastata Lévi-Straussi (2012 [1958]: 120) mõttes permutatsioonirühmadele ning Guido Ferraro (2019: 109) mõtestab nähtust kui tegelikkuse ja võimalikkuse alternatiivide uurimist narratiivide kaudu.

„Tähemõrsja" tegevustikku saab niisiis kirjeldada järgmiselt. Neiu leiab karjateelt või mujalt kana, lina, kulda, lille või muud. Ta viib leitu koju, annab memmele, kes paneb leitu vaka alla. Vaka all kasvab leitust aja möödudes neiu (tähemõrsja), kellele tulevad kosilased. Päikese ja kuu kosjadest ta keeldub, tähe kosjad võtab vastu.

Koju vaka alla viidava hulgas esineb enim linde: kana või kukk 66 teisendis (nt „Kana mina leidsin karjateelta, / Kuke kullase mäelta", EKmS 4° 3, 610 (7) < Suure-Jaani khk – Kurrikoff (1874)), kurg 7 teisendis (ainult Kagu-Eestis), ka teder. Taimedest on kõige sagedasem lina 44 teisendiga, näiteks „Lina kasvis kui sie linti / Kupar otsa kuldä kuppi / Mina põimsin põlle täie / Rohelise ruta täie / Wiisin kodu eede näha" (H II 2, 57/8 (87) < Märjamaa khk – M. Ostrow, O. Kallas < Mai Neerut, 65 a (1889)). Siia võiks juurde arvata paar teisendit, mis algavad lina kasvust ja lõpevad kosilaste tulekuga vahepealse aidas kasvamiseta. Lille mainitakse 10 teisendis ja lehte 5 teisendis. Kulda viiakse koju vaka alla 23 teisendis, on ka teksti põhjal raskesti määratletavat. „Kalevipoja" kaudugi on üsna tuntud kana leidmine, seal küll esinevad paralleelvärssides ka tedremuna ja vares (Kreutzwald 1961: 23, I lugu, v 136–138). Hulk linaga teisendeid kirjutati üles veel XX sajandil, nii et „Kalevipoja" motiivistik ei paista lina motiivi välja tõrjuvat. Osas teisendites eelneb lina kasvule rannal kündmine: „Mere jaares künnetasse, / Ranna jaares raiutasse, / Lina liiwa külwatasse" (H I 1, 227/8 (89) < Järva-Jaani khk – M. Roosileht (1888)).

On teekonnalauluna kasutatud teisendeid, milles neiud leiavad koju viidava kulla teed käies:

> [---] Kuld on jäänud jälgedelle,
> Hõbe sammule sadanud. [---]
> Pitsitin kulla peusse,
> Hõbedase hõlma alla,

[5] Erinevalt muudest piirkondadest esineb kagu pool ka söömismotiivi: ühelt poolt ilmatütar kujuneb välja, kasvab iseendaks, süües koduruumist eemal marju vm, teiselt poolt satub kureneiuks saav kurg söömisohtu. Esimest saab näha ka nii, et miski väike-elav-väärtuslik, mille muudes piirkondades toob neiu koju vaka alla süles või käises, tuuakse „Ilma tütres" koju neiu sööduna.

Seädsin kulla särgi sisse,
Seädsin särgisiiludesse.
Viisin kodo memme nähä [---]
(H, Kolga-Jaani 3, 65/8 (55) < Kolga-Jaani khk, Soosaare v, Purtsi t < Kiriku v, Oti k – Jaan Bergmann < Rõõt Meiel, s Ott, 76 a (1878))[6]

Mõnes teisendis jättis kulla Neitsi Maarja, kes Anna-Leena Siikala (2012: 177) järgi soome runodes võis asendada varasemad naistegelased, näiteks Päivätäri. Sellisel kujul on lisaks laulu lõpule selgemalt „taevane" ka laulu algus. Iseenesest see, et päikesega seotud tegelase jälgedesse kuldselt säravaid tükke jääb, paistab üsna loogiline. On ka teisendeid, milles koju aita viiakse lilli. Jaan[7] ajab neiud heinamaale lilli korjama või ema viib aita lilli niidult (H, Kase 92 (23) < Rõuge – Leena Kase (1868)).

Kuller kuppud, nallernaatid,
Kasvid Jaani einamaala,
Jaan aas neiud noppimaije,
Puna paled põimimaije
Walgepead walitsemaije, –
Neiu noppis rüppe täije
Põimis puna põlle täije,
Walis wälja vakka täije.
Siis wiis kojo eide kätte [---]
(E 15252 (2) < Haljala khk < Väike-Maarja khk – Danel Pruhl < Juhan Weismann, s 1840 (1895))

Põhimõte on sama. Leitu, vahel elav, vahel väärtuslik, tuuakse eemalt kodu juurde. Erinevalt ise saabuvast „Loomise" loojalinnust liigub siin leitud lind või taim koduruumile lähemale leidja abiga, olgu tal siis olemas juba ka tahe tähemõrsjaks saada või veel mitte. Liikumine on suunatud kodule, kodu on kõike mõtestavaks keskpunktiks, Lotmani mõistes „tuumaks".

Kas lind või taim leitakse Lotmani mõistestikus teose muust alaruumist? Leidja teel piirile iseloomulikke takistusi ei kirjeldata, ka kaugust enamasti ei rõhutata, seda muu hulgas piirkonna jutustava regilaulu väljenduslaadist tulenevalt. Leidja liigub sujuvalt läbi ruumi, ilma et ruum toimijalikult vastu paneks, pole vajadust sellega ei kokku leppida ega võidelda. Esineb siiski ka teistsugusele ruumile ehk teisele ilmale viitavaid motiive. Mõne ruumi kirjeldava motiivi puhul pole välistatud ettekujutus seotusest ebamaiselt vaikse kohaga, võib-olla ka teise ilmaga, ruumiga, kus kehtib teistsugune asjade toimimise viis ja väljenduskood. „Tähemõrsjas" esineb näiteks „Imemaana" tuntud laulutüübi motiiv: „Saatsin karja kaugeelle / Kus ei kuulnud

[6] On teisendeid, milles leidjaks on väike vend. Pole välistatud, et sel tegelasel on seost Lintropi (2000) jt käsitletud suure tamme raiujaga, kes ka on teisenditi väike, „vend" ja kellel on teatud teiseilmalise omadusi. Sellisena seostuks see motiiv Bahtini ja Lotmani käsitlustega surma ja sünni ühtsusest.

[7] See võib olla ka viide jaanipäevale, vrd Lintrop 2000: 7.

kukke häälta / Ega kana kõeru häälta / Ega linnu laulu häälta" (H II 49, 1033/5 (4) < Kolga-Jaani khk, Kolga-Jaani kirikuv – Kristjan Aint < Mari Sepp, 67 a (1895)).[8] Ka mets, veekogu ning tegelikkusega ilmselt mitte kokku sobiv rannas raiumisele järgnev lina kasvatamine võivad kuuluda võõramasse ruumi.

Teose alaruumi piiri asukoha osas on teatav määratlematus, määratletud on pigem keskus, kodu.[9] Noor naine annab leitu memmele-eidele või vanematele. Memm paneb leitu aita vaka alla: „Viisi kodu memme kätte / Mem pand salvile kasuma" (E 63970 < Otepää khk – valitseja Martenson (1856)). Mõnes teisendis paneb leidja ise kana (või muu) vaka alla kasvama. Pigem tuleks lugeda tüübilähedasemaks teisendeid, milles linnu paneb vaka alla kasvama memm, sest laulmisel võis motiiv sellises kohas hõlpsasti lüheneda, eriti kui lauljal oli soov jõuda kiiresti põnevama kosilaste kirjelduseni. Sarnane tegelaskuju, kelle tegevussfäär piirdub koduga, kes justkui kodu kaitseb ja hingestab, esineb ka tüüpides, kus miski läheb kaotsi või katki: kadumislauludes „Ehted kadunud", „Ehted katki", „Haned kadunud" (ERL, tüübid 42, 43, 37). Sellega võrreldav on koduga seotud hooliva ja heasoovliku teelesaatja-vastuvõtja roll (Arukask 2003: 134, 142).

Lindneiu võiks olla kas leidja õe põlvkonnast või järgmisest põlvkonnast, viimasel juhul on laulus kolm põlvkonda naisi. Ka Kreutzwaldi 1828. aastal Viisu külast üles kirjutatud variant on selline: neiu leiab linnu ja eit paneb selle vaka alla kasvama (Kreutzwald 2014: 89), „Kalevipojas" sai tegelaseks aga „noor lesk" (Kreutzwald 1961: 23). Elu aastaringis kulgemas hoidmise viis muutus. Kui pindmisel, tegelaste tasandil paistab muutus väike, siis süvatasandil on muutus suurem (vt pidevusest ja katkestusest ka Frog 2011: 7): koostöine ja võrdne, jätkuv ja tsükliline osalemine hoidmaks käigus elu kulgu, asendus sündmustejadaga, milles on rohkem ühekordset ning milles lõppkokkuvõttes ka vastandlikud jõud on rohkem välja joonistatud. Järgneb kasv, muutus, aja kulg: „Kasvis kuu kasvis kaksi / Kasvis kuu kolmandalle / Natukese neljandalle / Weidikese wiiendalle / Peale mõne pääwakese" (H, Kolga-Jaani 2, 242/4 (152) < Kolga-Jaani khk, Võisiku v, Kaavere k – J. Orgusaar (1876)). Aega iseloomustab nähtavate sündmuste puudumine: väljastpoolt ei lisata toimuvale midagi, ruumi ei häiri miski, tagatakse kaitstud olek. Toimub metamorfoos. Tähtsam kui alguspunkt, see, kellest kasvatakse, on protsess ja selle tulemus, neiu kasvamine, kuna leitavad – lind, lina, lill, kuld – on erinevad, lõpptulemus on aga sama. Keskme ruumis koondub kõik väljalaadsest hajaliolekust üheks.

Greimasi mõistestikus omandab lindneiu kasvades inimese omadused, inimese kuju, mõnel juhul üleüldse elususe, veelgi rohkem, välise metamorfoosiga kaasneb muutumine leitavast objektist tegevuse subjektiks, kes hiljem teeb valiku kosilaste hulgast. Paigutades selle kokkuleppelise–võitlusliku teljele (Greimas, Courtés 1982:

[8] Sarnaselt võiks ehk mõista ka teisendites esinevat mere ääres toimuvat kündmist ja raiumist. Tüübis „Venna otsija" annab väljend „rannapaasi raidumas" mõista, et vend on teises ilmas (nt H I 5, 29/30 (51) < Haljala khk, sarnane motiiv esineb ka näiteks H III 2, 599/600 (4) jm).

[9] Karjamaa, metsa, rannas raiumise ja veekogu motiivide ulatuvus kogumina võiks olla võrreldav Jaan Valsineri (2024) „väljalaadsuse" mõistega, samas kodu oleks konkreetne ja Valsineri mõistes „punktilaadne" – kui näha isomorfseina kultuuri kui kollektiivse teadvuse mehhanismi ja indiviidi teadvust (vrd Lotman 2022 [1977]: 203).

59), võiks esmapilgul paista, et muutuja ei küsi teiste nõusolekut, lihtsalt läbib metamorfoosi ja sellega muudab olukorda ka kõigi teiste jaoks, samas paistavad teised tegelased metamorfoosiks tingimusi luues sellega nõustuvat. Seevastu paaris setu ja Võrumaa „Kureneiuga" põimunud teisendis tuuakse koju kündev kurg, kes on juba algselt toimevõimeline ja jõuab vakka kasvama peale „kopsamist" ja keedupotti sattumise ohtu. Lotmani mõistestikus saaks toimuvat näha ka kui kirjeldust kultuuriprotsessist, mille käigus piiri tagant või perifeeriast tuuakse midagi keskmesse, sellele järgneb sisemine immanentne areng (eristatuna arengust välismõjutuste mõjul, vrd Lotman 1999 [1984]: 16, 2005 [1992]: 80). Puutumus välisruumiga, välisruumi olemasolu ja kahe ruumi kõrvutamine paistavad olulised teisendites, kus neiu on väljas tööl või „mäel magamas": „Magasin marimäälla, / Sinilillede seessa, / Punalille põõsa'assa, / Angervakse haavikussa. / Mind tuldi kooje kutsumaie: / Tule koo mu oeni, / Kodu sul käisid kolmed kosjad [---]." (H II 40, 755/7 (38) < Kuusalu khk, Kolga rand – Th. Uustalu (1893))

Tekst on kujundlik ja sisaldab mitut tähenduskihti, koos on tegevuse kirjeldus „linnust kasvas inimene"; lind kui „neiu" poeetiline sünonüüm (Peegel 2004: 160); ehk on võimalik ka suhe sõna ja nähtuse vahel, mis meie kategooriatesse „otsesõnaline" ja „metafoorne" ei sobi (vrd Burke 2006 [1997]: 177). Leitut saab mõtestada neiu enda osana. Samuti saab ühe tähenduskihina esineda lind kui hingelind, teiseilmalise hing või sündida saav hing nagu muinasjutus, kus hani laskub ülelendavast parvest eidele-taadile pojaks (Eesti muinasjuttude tüübiloendis Ee 425N „Hani peigmeheks", vt ka EMj I:1: 566–567)[10] ja kasvamine-muutumine on kui hinge kehastumine. Sellega seostub leidlapse, orvu temaatika, mille käsitlustest on ülevaate andnud ka Roos (1969), ning Lintropi (2000: 31) tõdemus, et „orvust mütoloogiline tegelane [vihjab] asjaolule, et vanemad, keda võib-olla muistendites ei mainitagi, kuuluvad lapsest kõrgemasse sfääri". Sarnast päritolu käsitleb Arukask (2003: 46–47) kureneiu kasvamise puhul.

Lind on ka soome-ugri mütoloogilises ruumis Linnuteel rändaja (Napolskikh 1992: 12) ja sel juhul räägib laul taevaelanike omavahelistest asjadest: Linnuteel kulgejale tulevad kosja taevakehad. Ta paistab siiski üles kasvavat maal, näib, et neiu ja memme talu asub maal, kuigi kõrgusmõõte, eri kohtade omavahelisi kõrgussuhteid ei ole laulutekstides rõhutatud.[11] Ühelt poolt kirjeldatakse kasvu ja metamorfoosi läbitegemist, samas on lindneiu võrreldav „teriomorfse demiurgiga" (Krull 2012), kes teatud funktsiooni täitmiseks võtab ühe või teise kuju, nagu parajasti vaja – näiteks tähega abielluda ta linnuna mingil põhjusel ei saa või ei taha. Tegelaste teod on ühiselt suunatud sellele, et oleks olemas inimkujuline tähemõrsja. Neiu leiab ja toob koju, memm paneb vaka alla ja hoiab seal, lind omalt poolt osaleb kasvades ja muutudes, teised seda tema eest teha ei saa. Osalistena võiks näha ka aja kulgu ja kaitstud

[10] Vt nt Hiiemäe 1997 mitmesuguste lindudega seotud hingekujutelmadest.

[11] Müüdilisel tasandil asub noorpaar võib-olla taevasse, täht matrilokaalselt koduväiks vist ei jää. Realistlikul tasandil on paar liitumist tüübiga „Noorik kodu käimas" ning ühes teisendis (H II 9, 385/6 (21) < Haljala khk, Vihula v – J. N. (1889)) järgneb tähega abiellumisele ringsõit Virumaal ja kübarale kirjutamine.

ruumi. Igaüks toimib siis, kui on tema kord toimida, ja annab selle panuse, mida ta saab anda.

Kui maastiku tekkega seotud pärimuses on ruum objektiks, mida muudavad tegelaste teod, siis siin jääb ruum samaks ja pigem sõltub ruumi omadustest see, mis saab tegelasega toimuda. Kaugem allruum võimaldab lindneiu leida, kodulähedasem allruum võimaldab tal kasvada. Arukask (2003: 115) leiab, et kodu on õnnetuste ja konfliktide eest kaitstud ruum, kust peategelane saab nõu ja lohutust. Lisaks sellele võiks ehk öelda, et koduruum saab olla ka teatud erilise, kaitstud kasvamise paigaks. Kasvu ja loomise jõud asub muidugi paljudes paikades, samas lindneiu peab üsna selgelt kasvama aidas, inimese ligi.

Greimasi teooria järgi saab objekt (keegi või miski, millele subjekti tegevus on suunatud) olemas olla kas niinimetatud suletud või piiramatus väärtusringluses. Kui esimeses, suletud ringluses keegi midagi saab, peab keegi teine sellest ilma jääma (Courtés 1991: 115). Tähemõrsjaks muutuva linnu saabumine „eikuskilt" ja talle inimeste omaduste lisandumine ei paista mujalt midagi ära võtvat. Bahtini mõistestikus võiks see olla aegruumi reeglite küsimus ja mõnes aegruumis võimalik ning vaadeldavas loovas aegruumis ei paista millegi eikuskilt ilmumine võimatu ega vastuoluline.

Millise süvatasandi vastuoluga selles narratiivis tegeldakse? Suurtest kategooriatest paistab olevat tegu elu ja surmaga. Viimane aga eriti konkreetselt subjektina kehastunud pole – surma võiks näha eelkõige teisendites, kus nimetatakse teiseilmalist ruumi ehk metsa või veekogu, võib-olla ka linamotiivis, kus surm annab elule-kasvule algosa ja sellega ta tegevus piirdubki. Kui leitud linnu vakka panekut võiks võrrelda Lotmani käsitlusega müüdi elu–surma–taassünni ringis toimuva kinnisesse ruumi paigutamise ehk sünnieelse matmisega (Lotman, Mints 1991 [1981]: 321), siis Lévi-Straussi mõistestikus võiks see faas olla surma- ja elupooluse ühendaja.[12] Köngas-Maranda ja Maranda (1971) laadis algset vastuolu väga teravalt esile toodud ei ole. Tegevustiku põhjal saaks neid muidugi sõnastada – näiteks leitud kana mure, et tal pole kohta, kus lindneiuks kasvada, mille lahendavad leidjaneiu ja memm. Vastandada saaks tähemõrsjaks kasvamist ja kureneiu surma kagupoolsetes variantides. Samuti saaks vastuoluna näha eri taevakehade esindatud maailma omadusi, mille vahel otsuse teeks lindneiu. Siiski on Köngas-Maranda ja Maranda tegevustikutüüpidega loomulikumalt hõlmatavad olukorrad, milles miski algselt kaobväheneb. Küll aga saaks sündmused üldistada funktsioonideks või funktsioonirühmadeks, st abstraktsemateks püsivateks ühikuteks, mis iseloomustavad teatud narratiivi ülesehitust, näiteks on tuntud Proppi (2023 [1928]) funktsioonid (vrd

[12] Naaberrahvaste mütoloogiast võiks nimetada leedu Kaukast ja Aitvarast, kes on samuti seotud kodu, kasvu ja jõukusega. Maaolend Kaukas toob talu juurde väikese laastukese, kui perenaine ta selle järel „riietab", on kaup koos ja Kaukas toob perele küllust. Õhuolend Aitvaras võib saabuda tallu muu hulgas ka pereliikme leitud linnuna ja samuti perele teatud jõukust tuua. Need olendid on ka ohtlikud ja nad saavad pererahvast kahjustada. (Greimas 1992: 18–60, eriti 25–26) Olendite ja esemete liikumine ja sündmused on mõnevõrra sarnased „Tähemõrsjaga", siiski on tegemist erineva nähtusega, sest suhe on kauplev ja rõhk pigem jõukusel kui looduslikul kasvul. See jääb „Tähemõrsja" elu ja kasvu mõttest kaugele, Proppi laadis motiivide muutuste üle mõeldes võiks selliseid arenguid pidada pigem hilisemateks.

Greimas, Courtés 1982: 126). Tähemõrsjas saaks näha kolme sellist funktsiooni: 1) lähenemine; 2) kasv; 3) lahkumine teistsugusesse olekusse, paljususe teke mitme kosilase saabudes. Kõik müüdilisemad regilaulud loomulikult ei järgi sama skeemi.

4. Ruum, kasv ja liikumised teistes laulutüüpides

Vaadeldes tegelaste liikumisi ja ruumis toimuvat teistes regilauludes, kus tegelaste hulgas on müüdiline lind ja taevakehad – ehk kus pigem tegeldakse inimese ja maailma kui inimestevaheliste suhetega –, hakkab silma teatav sarnasus eelnevaga tüübi „Loomine" puhul (ERL, tüüp 1, vt ER I: XXXIX, 15–72; „Loomise" tüüpi on eritlenud näiteks Ribenis 1994; Särg 2023).

„Loomise" tüübi saab kokku võtta järgnevalt. 1. Neiud riietuvad pidulikult, kogunevad, toovad metsast kuldsed luuad, pühivad merd. Mõne aja pärast minnakse mere äärde vaatama. Mere pühkmetest on tekkinud loojalind. Teise variandina kasvab õunapuul õun, millel on eri ilmakaartes eri omadused. Tuul raputab õuna puult merre, sellest tekib meres lind, või tuleb lind mujalt eemalt. Lind lendab meie kiigele või koplisse, kus valib põõsaste hulgast kollase. 2. Lind teeb pesa, haub aja jooksul pojad. 3. Poegadest saavad täht, päike, kuu, kivi ning muud maailma osad.

Tegelased on siin teised kui „Tähemõrsjas", liikumine ja tegevus siiski mõneti võrreldav ning oleks vaadeldav kolme samasuguse funktsioonina:

1. Tegelane liigub eemalt tuuma poole – müüdiliselt merelt või mujalt eemalt meie kiigele või koplisse.

2. Keskme lähedal kasvavad uue maailma alguseks saavad linnupojad, toimivad aeg ja kaitstud ruum.

3. Lõpuks lahkutakse keskme lähedalt või toimub eraldumine. Tekib ka paljusus: loojalinnu mitu poega.

Eesti teisendites ei kujutata loojalinnu pesa kaugena. Argine ja püha ruum võivad paikneda kohakuti, maailm luuakse justkui siin, meie koplis, meie kiigel. Seda ka siis, kui kiike kirjeldatakse regilauludes läbi kolme ilma ulatuva maailmapuu kujunditega (Särg 2023: 1090). Eriti Soomes on levinud teisendid, milles loojalinnu pesa asub eemal, ohtlikus merevallas, inimesest eraldatud kauguses. Ingeri teisendi pesapaik – merel olev laev – jääb kahe vahele.

> Pääsky lintu päivä lintu, [---]
> Näki laivuven merosta,
> Punamaštin purjehtivan,
> Sini maštin seilavan
> Lensi laivan trappuisille,
> Laivan keulalle kemahti

Valo vaskeisen pesoisen,
Muni kultaisen munaisen.[13]
(E, StK 20, 17/8 (8) < Eesti-Ingeri, Hanikke k – Aleksander Angeria < Varpu Taavetin tyt. Saksa, 60 a (snd Strupova) (1923))

Meri ja vesi on müütides loomise, alguse ja lõpuga seotud, „meie koplis" toimuva loomise puhul on kese aga enda lähedale toodud. Müüdilist tegevustikku ja ruumi on järjepanu sõnastatud vähem müüdiliseks, üksikobjektidest koosnevate pidevuseta „lappide" (vrd Lotman, Uspenski 1999 [1973]: 195) vahele on tekkinud side ja seeläbi toimunud „kodustamine": ruum on toodud lähemale ja inimese osa kasvanud, oluliseks on muutunud laev, kiik ja sarnased inimeste loodud esemed. Paljudes Eesti teisendites on meremotiiv siiski kohal, kuna loojalind on tekkinud meres.[14] Ka „Suures tammes" (vt Siikala 2012: 200–208; Lintrop 2000) tegeldakse pigem inimese ja maailma kui inimestevaheliste suhetega, sealgi on tegevustikus oluline kasv. Kas ka seal toimub liikumine äärelt keskme poole ja kasv keskme lähedal? „Suure tamme" algus on samuti väljalaadselt hajali. Suur tamm saab alguse ja jõu kas mere pühkimisest, põllule, pühale mäele viidud pühkmeist või õllevahust, kadunud hanede verest või järjekindlast ümberistutamisest. On teisendeid, milles mere pühkimisest tekkinud tamm viiakse isa, ema, venna ja teiste õue, kasvama hakkab aga peiu (või teisenditi neiu) õues, üksikjuhtudel ka enda õues. Oma õu võiks olla ruumi keskmes, peiu või neiu õu võiks olla tuleviku eluloova ruumi keskmes. Nii mere pühkimisest kui ka tagasitoodud hane verest algava tamme puhul on liikumine põhimõtteliselt võrreldav „Tähemõrsja" ja „Loomisega". On ka teisendeid, kus tamm kasvab sealsamas meres. Meri ise on vahel „meie õue all".

Tamm kasvab ja on mingil hetkel liiga suur – lõhestab taevast, hakkab häirima taevakehade liikumist. Otsitakse raiujat, tamm raiutakse. Raiutud tammest valmistatakse mitmesuguseid esemeid: õllenõu, kätki, esineb ka kaasavarakirstu ja sauna, viimases vihtlevad ka linnud-hinged; eriti kaasavarakirst ja saun valmistatakse „teises järgus", järelejäänud laastudest. „Hea tamme" muutumist „halvaks tammeks" (Goršič 2011: 115) võiks ehk näha metamorfoosina, sauna ja kaasavarakirstu valmistamist tammest pigem mitte. Kui võrrelda „Suurt tamme" eelnimetatud kolme funktsiooniga, siis „Suure tamme" puhul on olemas teine, kasvamine, ning kolmas: lahkumine ja paljusus, osas teisendites on olemas ka esimene funktsioon.

„Loomises" ja „Suure tamme" õuega teisendites tuleb tegelasel teha ruumiline valik: valida õige õu, õige põõsas. „Tähemõrsjas" tuleb alles lõpus valida taevakehade vahel. Viimast saab näha kui ruumilist või ka mitte. Teisenditi võib vales õues kasvav tamm mitte üksnes ise hävida, vaid tuua huku ka õue omanikule, elu ja surma seose,

[13] 'Pääsulind, päevalind / nägi laeva mere seest, / punamasti purjetamas, / sinimasti seilamas. / Lendas laeva trepile, / laeva käilale potsatas. / Valas vaskise pesakese, / munes kuldse munakese.'

[14] Karin Ribenis (1994) leidis „Loomise" ülesehitust eritledes, et eraldi lokaalredaktsioonidena on meremotiivi ja kiikumist sisaldavad teisendid. Teistsugusest vaatenurgast näivad „Loomise" teisendid kinnitavat Hasso Krulli (2012) mõtet kiikumisest kui müütilisest vastest ürgmere õõtsumisele: merest pärinev lind ei paista eriti kiigele minevat, piisab justkui ühest või teisest.

elu jätkumise teema avaldub ruumisuhetes ka sel viisil.[15] Osas „Loomise" ja „Suure tamme" teisendites saavad loojalind ja suur tamm alguse mere pühkimisest. Merd pühitakse vahel justnagu selleks, et näha, mis sealt siis kasvab. See on kui külvamine ja saagi ootamine:

> Lähme merda pühkimaie,
> Mere äärta äigamaie,
> Kuldased luuad käessa
> Hõbedased luua warred.
> Pühime pühked mereje,
> Laume laastud laene'eje.
> Lähme homme katsumaie,
> Ja tuna vaatemaie,
> Mis neist laastust kasvanekse.
> (H II 38, 461/2 (60) < Kadrina khk – Eduard Langsepp (1890))

Niisiis on antropomorfsel tegelasel merd pühkides loojalinnu ja suure tamme tekkel teatud roll, suure tamme puhul ka selle järjekindel ümberistutamine. Suur tamm ei saa tekkida ilma inimese osaluseta, samas ei saa inimene ilma looduse osaluseta luua suurt tamme. Selles tuleb selgemalt välja inimese ja mitteinimese või loodusliku koostöine toimevõime (loov narratiivne programm, vt Randvere 2026: 50), kuigi „Tähemõrsjaski" oli tähemõrsja kasvamiseks vaja nii inimese kui ka mitteinimese osalust. Toimijaks on ka kasvamiseks vajalik aeg ja looduse rütmid. Sealjuures looduse vastus inimese tegevusele saab olla üsna jõuline – suur tamm kasvab ülemõõduliselt suureks. Tasakaalu hoidmise eest jääb vastutus inimesele, seda on eriti selgelt näha „Suures tammes". Antropomorfne tegelane peab aastaringis osaledes tegema õigeid, vajalikke tegusid.

5. Kahanemised, kasvamislaulud ja mütoloogiline ruum

Regilaulude rühmana on nähtud tihti korduslaulu vormi võtvaid „kadumislaule", näiteks „Haned kadunud", milles karjane viib haned koplisse, pikne, kull, haug-kotkas, paaris teisendis ka inimene peletab need minema (ER II: XVI–XVII, 499–506), ja „Ehted kadunud", milles neiu läheb järve pesema, paneb ehted kaldale, need varastatakse; kaob ka kari jm. Kadumislauludes toimub „Loomisele", „Suurele tammele" ja „Tähemõrsjale" vastupidine liikumine ja vastupidised sündmused. Miski kaugeneb kodust-keskmest mõnevõrra ning läheb siis hoopis kaotsi, tegevuse käigus esialgses kogumis miski kahaneb. Kadumise või kahanemise kujundites nähakse vihjet muutuvale olukorrale: näiteks tüdrukust on saamas neiu (Jaago 2001: 76). Kui aga keskenduda tegevustikule, väljendavad need kaks eriteemaliste laulutüüpide rühma tüübiülesel tasemel kokku vähenemise–kadumise–surma ning kasvu–elu aastaringi.

[15] Elu ja surma seostest „Suure tamme" motiivistikus vt ka Goršič 2011.

Sealjuures saab tegevus loomuldasa alata isegi olukorras, kus ei ole esitatud selget tegevustikku käivitavat probleemi ning kaotus võib leida lahenduse juba samas laulus. „Haned kadunud" liitununa „Suure tammega" – kombinatsioon, mida ei olegi nii vähe – ühendab need kaks nähtust aga ka samasse teisendisse. Kas lisaks „kadumislauludele" saaks ruumilisest liikumisest ja ülalkirjeldatud kolmest funktsioonist lähtudes määratleda „Loomist", „Suurt tamme" ja „Tähemõrsjat" kui „kasvamislaule"?

Siia kõrvale võiks tuua näite soome-ugri mütoloogiast. Mansi „Maa tekkimise püha jutu" looruumis on perenaisel kohe käepärast elu soodustavate omadustega paik: „Nüüd viis eit kõik [ärasöödud partide] luud-kondid välja, puistas need eluveega järve, pardid lendasid kisades minema" (Lintrop 2014: 244). Vladimir Napolskikhi (1992: 11–12) järgi ongi soome-ugri mütoloogilises ruumis lõunas elu- ja põhjas surmaruum, neid ühendavad põhja suunas liikuvad jõed ja ülal Linnutee, mida mööda liiguvad linnud. Soome mütoloogilises ruumis paiknevad lõunas Linnukodu, päikesemaa Päivölä ja Päivätär (Siikala 2012: 177). Vaadeldud kasvamislaulude kodulähedase ruumi iseloomu võiks pidada sarnaseks lõunapoolse, elu soodustava ruumiga; linnu saabumine lõunapoolsesse Linnukoju maailma (taas)looma või tähemõrsjaks kasvama ei ole eriti üllatav.

Käsitletud narratiivid ei ole lihtsakoelised hoiatus- või moraalilood, samas väljendavad mitmeplaaniliselt seda, milline võiks olla inimese ja keskkonna suhe koostoimimises ja tasakaalus.

Kokkuvõte

Iga kirjanduslik aegruum võimaldab teatud laadi toimevõimeid ehk agentsust, teose allruumid soodustavad või võimaldavad mõnda liiki tegevust ja sündmusi. Teatud eriline kasv ja muutumine paigutub vaadeldud regilaulutekstides elu–kasvu–surma–taassünni ringis tihti kodu, keskme, tuuma lähedasse kaitstud ruumi. Aja kulgu ja kaitsvat ruumi saakski siin näha ka toimijaina. Selle ruumi teatud omadused võiksid olla võrreldavad soome-ugri müüdilise lõunapoolse elu soodustava ruumiga. Ühtlasi koondab keskuse ruum väljalaadselt hajali olevad teisendisündmused punktilaadselt kokku. Suurenemisega seotud liikumine on pigem suunatud äärelt tuuma poole ning kahandav liikumine tuumast eemale.

Regilaulutüübi „Tähemõrsja" süžee saaks üldistada kolmeks suuremaks tegevuste rühmaks või funktsiooniks: 1) lähenemine keskmele; 2) kasv; 3) lahkumine teistsugusesse olekusse, paljusus. Ka tüüpide „Loomine" ja „Suur tamm" tegevustikus on sellele skeemile sarnaseid jooni. Nii ruum või keskkond kui ka inimene on selles aegruumis toimijad, elu ja maailma käimas hoidmiseks peavad mõlemad koostöiselt osalema, antropomorfsel tegelasel on vastutus tasakaalu eest. Kas olulised on just eelnevalt vaadeldud seosed? Kindlasti pole need mitte ainsaina olulised, samas nähtuse mitmekülgset mõistmist otsides mingi killu annavad ja toetavad edasist arutelu.

VEEBIVARAD

ERAB = Eesti regilaulude andmebaas. Koost Janika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv, Kanni Labi, Merli Uus, Reda Šmitaite. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv. https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas.

Eesti muinasjuttude tüübiloend. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. https://www.folklore.ee/muinasjutt/tyybid

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)

E – Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu
E, StK – Matthias Johann Eiseni stipendiaatide rahvaluulekogu
EKmS – Eesti Kirjameeste Seltsi rahvaluulekogu
H – Jakob Hurda rahvaluulekogu

KIRJANDUS

Alvre, Paul 1970. „Tähe mõrsja" oletatavaist kohanimedest. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 161–162.

Arukask, Madis 2003. Jutustava regilaulu aspektid. 19. sajandi lõpu setu lüroeepiliste regilaulude žanr ja struktuur. (Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Bahtin, Mihhail 1987. Valitud töid. Koost Peeter Torop, tlk Mall Jõgi, Astrid Kabur, Pärt Lias, Linnart Mäll, Malle Salupere. Tallinn: Eesti Raamat.

Bateson, Gregory 2022 [1972]. Sammud vaimuökoloogia poole. (Avatud Eesti raamat.) Tlk Tanel Pern, Silver Rattasepp. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Burke, Peter 2006 [1997]. Kultuuride kohtumine. Esseid uuest kultuuriajaloost. (Ajalugu. Sotsiaalteadused.) Tlk Ainiki Väljataga. Tallinn: Varrak.

Courtés, Joseph 1991. Analyse sémiotique du discours: De l'énoncé à l'énonciation. Paris: Hachette.

Descola, Philippe 2022. Teispool loodust ja kultuuri. (Avatud Eesti raamat.) Tlk Hasso Krull. Tallinn: EKSA.

EMj I:1 = Eesti muinasjutud. Kd I:1. Imemuinasjutud. (Monumenta Estoniae antiquae V. Fabulae populares estonicae I:1.) Koost, toim Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan, toim Inge Annom. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2009.

ER I = Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest. I kd. (Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused 21.) Toim Matthias Johann Eisen, Kaarle Krohn, Vihtori Alava, Oskar Kallas, Walter Anderson, Villem Grünthal. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1926.

ER II = Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest. II kd. (Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused 21. Monumenta Estoniae Antiquae 5.) Toim Matthias Johann Eisen, Oskar Kallas, Vihtori Alava, Walter Anderson, Villem Grünthal, Kaarle Krohn, Oskar Loorits, Elmar Päss. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932.

ERL = Eesti rahvalaulud. Antoloogia. I–IV kd. Toim Ülo Tedre. Tallinn: Eesti Raamat, 1969–1974.

Ferraro, Guido 2019. Semiotica 3.0. 50 idee chiave per un rilancio della scienza della significazione. (I Saggi di Lexia 31.) Roma: Aracne.

Frog 2011. Distinguishing continuities: Textual entities, extra-textual entities and conceptual schemas. – RMN Newsletter, nr 2, lk 7–15.

Goršič, Matej 2011. „Suure tamme" laul – süntees. – Mäetagused, nr 48, lk 111–126. https://doi.org/10.7592/MT2011.48.gorshitsh

Greimas, Algirdas Julien 1987. On Meaning: Selected Writings in Semiotic Theory. (Theory and History of Literature 38.) Tlk Paul J. Perron, Frank H. Collins. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Greimas, Algirdas Julien 1992. Of Gods and Men: Studies in Lithuanian Mythology. (Folklore Studies in Translation.) Tlk Milda Newman. Bloomington–Indianapolis: Indiana University Press.

Greimas, Algirdas Julien; Courtés, Joseph 1982. Semiotics and Language: An Analytical Dictionary. (Advances in Semiotics.) Tlk Larry Crist, Daniel Patte, James Lee, Edward McMahon II, Gary Phillips, Michael Rengstorf. Bloomington: Indiana University Press.

Heinapuu, Ott 2024. Konflikt ja vägivald looduslike pühapaikadega seotud kohapärimuses. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 847–860. https://doi.org/10.54013/kk800a9

Hiiemäe, Mall 1997. Nelikümmend lindu eesti rahvausundis II. – Mäetagused, nr 3, lk 7–18. https://doi.org/10.7592/MT1997.03.linnud2

Hiiemäe, Reet 2025. Mida on rohekommunikatsioonil õppida keskkonnapärimusest. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 179–196. https://doi.org/10.54013/kk807a1

Jaago, Tiiu 2001. Regilaulu asustuslooline taust. Karuse. – Regilaul – keel, muusika, poeetika. Toim T. Jaago, Mari Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool, lk 57–81.

Kaplinski, Jaan 1970. „Mõned „Tähe mõrsjast" virgutatud mõtted". – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 543–550.

Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1961. Kalevipoeg. Eesti rahva eepos. Toim Elmar Elisto. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Kreutzwald, Friedrich Reinhold 2014. Aeg ärgata. Kakskümmend kaheksa eesti rahvalaulu. Kirja pannud Friedrich Reinhold Kreutzwald Järvamaalt Viisu külast 1828. aastal. Time to Wake: Twenty-Eight Estonian Folk Songs. Written Down by Friedrich Reinhold Kreutzwald in 1828 in Viisu Village, Järva County. Koost Ottilie Kõiva, toim Janika Oras, Liina Saarlo, Kadri Tamm. Tartu–Paide: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv, Ajakeskus Wittenstein, Järvamaa Muuseum.

Krull, Hasso 2012. Jumalanna pesa. Mütopoeetiline essee. – Loomingu Raamatukogu, nr 19–20. Tallinn: SA Kultuurileht.

Krull, Hasso 2024. Kosmiline trikster eesti mütoloogias. (Dissertationes Academiae Artium Estoniae 46.) Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Köngas-Maranda, Elli-Kaija; Maranda, Pierre 1971. Structural Models in Folklore and Transformational Essays. (Approaches to Semiotics 10.) The Hague–Paris: Mouton. https://doi.org/10.1515/9783110900552

Lévi-Strauss, Claude 2012 [1958]. Müütide struktuur. – C. Lévi-Strauss, Strukturaalantropoloogia. Valik artikleid. (Bibliotheca anthropologica.) Koost Marek Tamm, tlk Anti Saar. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 92–130.

Lintrop, Aado 2000. Suur tamm ja õde-venda. – Mäetagused, nr 13, lk 24–42. https://doi.org/10.7592/MT2000.13.suurtamm

Lintrop, Aado 2014. Loomisaja lood. Uurimusi ja tõlkeid Põhja-Euraasia rahvaste usundist. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 32.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

Lotman, Juri 1987. Kutse dialoogile. Tlk Malle Salupere. – Mihhail Bahtin, Valitud töid. Koost Peeter Torop, tlk Mall Jõgi, Astrid Kabur, Pärt Lias, Linnart Mäll, Malle Salupere. Tallinn: Eesti Raamat, lk 5–14.

Lotman, Yuri M. 1990. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. Tlk Ann Shukman. London: I. B. Tauris.

Lotman, Juri 1999 [1984]. Semiosfäärist. – J. Lotman, Semiosfäärist. (Avatud Eesti raamat.) Koost, tlk Kajar Pruul. Tallinn: Vagabund, lk 7–33.

Lotman, Juri 2005 [1992]. Kultuur ja plahvatus. (Ajalugu. Sotsiaalteadused.) Tlk Piret Lotman, toim Kajar Pruul. Tallinn: Varrak.

Lotman, Juri 2006 [1970]. Kunstilise teksti struktuur. (Avatud Eesti raamat.) Tlk Pärt Lias. Tallinn: Tänapäev.

Lotman, Juri 2016 [1992]. Tekst ja kultuuri mitmekeelsus. Tlk Silvi Salupere. – Acta Semiotica Estica, nr 13, lk 211–217.

Lotman, Juri 2022 [1977]. Kultuur kui kollektiivne intellekt ja tehismõistuse probleem. – J. Lotman, Mida inimesed õpivad. (Eesti mõttelugu 163.) Koost Silvi Salupere, Peeter Torop. Tartu: Ilmamaa, lk 191–205.

Lotman, Juri; Mints, Zara 1991 [1981]. Kirjandus ja mütoloogia. – J. Lotman, Kultuurisemiootika. Tekst – kirjandus – kultuur. Tlk Pärt Lias, Inta Soms, Rein Veidemann. Tallinn: Olion, lk 317–346.

Lotman, Juri; Uspenski, Boris 1999 [1973]. Müüt–nimi–kultuur. – J. Lotman, Semiosfäärist. (Avatud Eesti raamat.) Koost, tlk Kajar Pruul. Tallinn: Vagabund, lk 187–218.

Maran, Timo 2023. Meanings for the degrowth society: From the Great Acceleration to the semiosis of the living. – Sign Systems Studies, kd 51, nr 1, lk 153–170. https://doi.org/10.12697/SSS.2023.51.1.07

Masing, Uku 2011 [1974]. „Salmelaulu" paralleelidest. – U. Masing, Aarded tellistes. Koost, toim Mari-Liis Tammiste, Risto Järv, Kristi Salve. Tartu: Ilmamaa, lk 245–261.

Napolskikh, Vladimir 1992. Proto-Uralic world picture: A reconstruction. Northern Religions and Shamanism. (Ethnologica Uralica 3.) Toim Mihály Hoppál, Juha Pentikäinen. Budapest–Helsinki: Akadémiai Kiadó, Finnish Literature Society, lk 3–20.

Oinas, Felix 1994. Tähemõrsja. – F. Oinas, Surematu Kalevipoeg. (Keele ja Kirjanduse raamatusari 1.) Tallinn: Keel ja Kirjandus, lk 58–65. https://www.folklore.ee/rl/folkte/myte/kalev/tahemorsja.html

Paulson, Ivar 1997. Vana eesti rahvausk. Usundiloolisi esseid. 2. tr. Toim Aivo Lõhmus. Tartu: Ilmamaa.

Peegel, Juhan 2004. Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. 2., läbivaadatud ja ühtlustatud tr. Toim Ülo Tedre. (Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 15 (62).) Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Propp, Vladimir 2023 [1928]. Imemuinasjutu morfoloogia. (Avatud Eesti raamat.) Tlk Madis Arukask. Tartu: Ilmamaa.

Puhvel, Jaan 1996. Heliaadid Hindustanist Helmerannikuni. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 433–437.

Päll, Lona 2022. An ecosemiotic dimension of folklore: Reframing the concept of place-lore. – Sign Systems Studies, kd 50, nr 2–3, lk 185–216. https://doi.org/10.12697/SSS.2022.50.2-3.01

Randvere, Eve 2026. Milleks (taas)luua maailma? Greimase narratiivimudeli rakendamine regilaulu analüüsis. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofia ja semiootika instituut, semiootika osakond.

Ribenis, Karin 1994. (Lüro)eepilise laulu struktuurist. „Loomine". – Loomine. (Pro Folkloristica 2.) Toim Janika Oras. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Keele Instituut, lk 32–36. https://www.folklore.ee/era/nt/PF2/2Ribenis.htm

Roos, Eduard 1969. „Tähe mõrsja" Salme ja tema kosilased. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 658–670; nr 12, lk 727–736.

Siikala, Anna-Leena 2012. Itämerensuomalaisten mytologia. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1388.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Souriau, Étienne 1950. Les deux cent mille situations dramatiques. (Bibliothèque d'esthétique.) Paris: Flammarion.

SL = Setukeste laulud. Pihkva-Eestlaste vanad rahvalaulud, ühes Räpinä ja Vastseliina lauludega, välja annud Dr. Jakob Hurt. I–III kd. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 104:I–III. Monumenta Estoniae antiquae I:1–3.) Helsingi: Soome Kirjanduze Selts, 1904–1907.

Särg, Taive 2023. Loomislaul alguste kiigel. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 1076–1103. https://doi.org/10.54013/kk791a2

Todorov, Tzvetan 1995. Mikhail Bakhtin: The Dialogical Principle. (Theory and History of Literature 13.) Tlk Wlad Godzich. Minneapolis–London: University of Minnesota Press.

Torop, Peeter 2020. The chronotopical aspect of translatability in intersemiotic space. – Punctum. International Journal of Semiotics, kd 6, nr 1, lk 265–284. https://doi.org/10.18680/hss.2020.0013

Undusk, Jaan 1988. Traktaat ja manifest. Bahtin avangardismi rõngas. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 705–715.

Undusk, Jaan 2003. Eesti regivärsi parallelism ja maagilise elutunde taandumine. – Mäetagused, nr 24, lk 37–57. https://doi.org/10.7592/MT2003.24.undusk

Valsiner, Jaan 2024. Dynamic Semiosis. (SpringerBriefs in Theoretical Advances in Psychology.) Cham: Springer International Publishing.

Eve Randvere (snd 1967), MA, Tartu Ülikooli semiootika osakonna doktorant (Jakobi 2, 51005 Tartu), eve.randvere@ut.ee

On the actants and chronotope of "The Star Bride": Toward the life-maintaining core

Keywords: folklore, mythical runosong, Juri Lotman, Algirdas Greimas, non-human agency, agency of the environment

The article examines the Estonian runosong type "The Star Bride" using the conceptual framework of theories elaborated by Juri Lotman as well as Algirdas Julien Greimas and Mikhail Bakhtin (subspace of text, actants, metamorphosis, chronotope). The analysis focuses on relationships between space or the environment and human beings, movements and transformations, corresponding agencies (including those of non-human actants). The study briefly highlights similar features appearing in the broader Finno-Ugric mythical space and in the Estonian runosong types "Creation" and "The Great Oak".

Every literary chronotope allows for certain kinds of agencies, each subspace favours or allows some kind of activity or events. In the runsong types examined, a certain specific growth and transformation associated with the mythical cycle of life, growth, death and rebirth is often situated in the protected space of home, centre and core. The passage of time and the protective space could here be seen as having agency. Certain qualities of this space could be comparable to the southern and life-favouring space of Finno-Ugric mythical geography. Also, variants of songs are relatively more different in spaces farther from home and converge towards greater similarity in the central home space; this could be termed as field-likeness and point-likeness. Movement associated with growth is directed from the periphery to the centre, whereas movement associated with reduction is directed away from the core. The narrative of "The Star Bride" runosong type could be generalised into three wider groups of activities or functions (in the Proppian sense): 1) movement toward the core; 2) growth and metamorphosis within protected space; 3) departure into an altered state, multiplicity.

The narratives of the runosong types "Creation" and "The Great Oak" include features similar to this schema. Both the space or environment and the human being are actants in this chronotope. In order to maintain the world and the rebirth of life, both must participate and co-operate. The anthropomorphic character of the narrative bears the responsibility for equilibrium. Among the Greimasian narrative programs, narratives analysed here could be termed as being guided by a "creative narrative program".

Eve Randvere (b. 1967), MA, doctoral student, Department of Semiotics, University of Tartu (Jakobi 2, 51005 Tartu), eve.randvere@ut.ee